

UNESCO MA'LUMOTLARI ASOSIDA YO'QOLIB BORAYOTGAN TILLAR MUAMMOSI

Solijonova Sabina Soib qizi

O'zDJTU Sharq filologiyasi arab tili yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada dunyo tillarining yo'qolib borish muammosi, uning asosiy sabablari hamda ularni saqlash yo'llari tahlil qilinadi. Globallashuv jarayonlari, migratsiya, urbanizatsiya va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi natijasida kichik tillarning iste'mol doirasi torayib borayotgani ko'rsatib beriladi. UNESCO tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlar asosida tillarning yo'qolish darajas va lingvistik xilma-xillikning global ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: yo'qolib borayotgan tillar, lingvistik xilma-xillik, globallashuv, raqamlashtirish, til siyosati.

Abstract. This article comprehensively analyzes the problem of the disappearance of world languages. It is main causes, and ways of their preservation. It highlights the processes of globalization, migration, urbanization and the development of digital technologies, which lead to the narrowing of the usage of smaller languages. Data provided by UNESCO is used to show the extent of language endangerment and global importance of linguistic diversity.

Keywords: endangered languages, linguistic diversity, globalization, language policy, digitalization.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется проблема исчезновения языков мира, её основные причины, а также пути их сохранения. В ней освещаются процессы глобализации, миграции, урбанизации и развития цифровых технологий, которые приводят к сокращению использования малых языков. Используются данные UNESCO, чтобы показать масштабы угрозы исчезновения языков и глобальную значимость языкового разнообразия.

Ключевые слова: вымирающие языки, лингвистическое разнообразие, глобализация, языковая политика, цифровизация.

Kirish. Bugungi kunda tilshunoslik fanining dolzarb muammolaridan biri — tillarning yo'qolib borish jarayonidir. Zamonaviy tadqiqotlarga ko'ra, dunyoda mavjud tillarning qariyb yarmi yo'qolish xavfi ostida bo'lib, har yili o'rtacha 10 ga yaqin til yo'qolib bormoqda. Bu esa lingvistik xilma-xillik uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. Globallashuv, urbanizatsiya va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida kichik tillar asta-sekin iste'moldan chiqib bormoqda. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda mavjud minglab tillarning katta qismi yo'qolish xavfi ostida turibdi.

Til — bu nafaqat aloqa vositasi, balki milliy madaniyat, tarix va an'analarni o'zida mujassam etgan muhim ijtimoiy hodisadir. Shu sababli har bir tilning yo'qolishi insoniyatning boy madaniy merosining yo'qolishiga olib keladi.

Til har bir xalqning milliy o'zligi, madaniy merosi va tarixiy xotirasini ifodalovchi muhim vosita hisoblanadi. Shu sababli biror tilning yo'qolishi nafaqat lingvistik muammo, balki madaniy va ijtimoiy yo'qotish sifatida ham baholanadi.

Tilshunoslikda yo'qolib borayotgan tillarni o'rganish, ularning sabablarini aniqlash va saqlash choralari ishlab chiqish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri

hisoblanadi. Chunki tillarning saqlanib qolishi nafaqat madaniy merosni asrash, balki insoniyatning tafakkur xilma-xilligini ham ta'minlaydi. Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolada yo'qolib borayotgan tillar muammosi, uning asosiy omillari hamda ularni saqlash yo'llari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Asosiy qism. Yo'qolib borayotgan tillar: muammo mohiyati.

Yo'qolib borayotgan tillar muammosi bugungi kunda global lingvistikaning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Tilning yo'qolishi odatda uning so'zlashuvchilar sonining keskin kamayishi, yosh avlod tomonidan qo'llanilmasligi va ijtimoiy hayotdan asta-sekin chiqib ketishi bilan tavsiflanadi. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan tasnifga ko'ra, tillar "zaif", "xavf ostida", "jiddiy xavf ostida" va "kritik xavf ostida" kabi darajalarga ajratiladi.

Tilshunos olim David Crystal ta'kidlaganidek, tilning yo'qolishi faqat lingvistik hodisa emas, balki ijtimoiy va madaniy jarayonlarning natijasidir. Kichik tillarning yo'qolishi bilan birga, o'sha xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar va dunyoqarashi ham yo'qolib boradi.

Yo'qolib borishning asosiy sabablari. Yo'qolib borayotgan tillarning shakllanishiga bir qator omillar ta'sir qiladi:

Globallasuv: Jahon miqyosida ingliz tili kabi dominant tillarning keng tarqalishi natijasida kichik tillar ikkinchi darajaga tushib qolmoqda.

Migratsiya jarayonlari: Aholining boshqa hududlarga ko'chib o'tishi til muhitining o'zgarishiga olib keladi va yangi avlod boshqa tilni afzal ko'rishi mumkin.

Ta'lim tizimi: Ko'plab davlatlarda ta'lim asosan rasmiy yoki xalqaro tillarda olib boriladi, bu esa mahalliy tillarning rivojlanishini cheklaydi.

Urbanizatsiya: Shaharlarda turli tillar aralashib ketadi va kichik tillarning qo'llanish doirasi kamayadi. **Raqamli texnologiyalar:** Internet va media platformalarida asosan yirik tillar ustunlik qiladi, bu esa kichik tillarning raqamli muhitda yetarli darajada rivojlanmasligiga olib keladi. Nemat Mahmudov fikricha, tilning rivoji jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy holati bilan bevosita bog'liq bo'lib, jamiyatdagi o'zgarishlar tilning funksional mavqeiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Oxirgi yillardagi statistik holat. So'ngi yillardagi tadqiqotlar va xalqaro hisobotlarga ko'ra: dunyo bo'yicha taxminan 7000 ga yaqin til mavjud. Ularning qariyb 50% yo'qolish xavfi ostida, har yili o'rtacha 8-10 ta til yo'qolib bormoqda. Minglab tillar kichik jamoalar va ma'lum hududlardagina ishlatilmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, UNESCOning "Atlas of the World's Languages in Danger" nashriga ko'ra, butun dunyoda taxminan 2,400–2,500 til turli darajada xavf ostida ro'yxatga olingan.

Tillarni saqlashning samarali yo'llari. Yo'qolib borayotgan tillarni saqlash uchun kompleks yondashuv talab etiladi:

Ta'lim tizimini rivojlantirish: Mahalliy tillarni maktab va oliy ta'lim dasturlariga kiritish ularning yashovchanligini oshiradi.

Raqamlashtirish va texnologiyalar: Elektron lug'atlar, mobil ilovalar, korpus lingvistika va audio-video arxivlar orqali tillarni hujjatlashtirish mumkin.

Madaniy merosni asrash: Folklor, adabiyot va og'zaki an'analarni rivojlantirish tilning tabiiy muhitini saqlab qoladi.

Sun'iy intellektdan foydalanish: Zamonaviy AI texnologiyalari tarjima, nutqni tanish va til o'rganish jarayonlarini osonlashtirib, kichik tillarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda.

Davlat siyosati va xalqaro hamkorlik: Til siyosati orqali davlatlar o'z milliy tillarini qo'llab-quvvatlashi va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda dasturlar amalga oshirishi muhimdir.

Xulosa. Yo'qolib borayotgan tillar muammosi bugungi globallashuv davrida dolzarb hisoblanadi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi ko'plab tillar turli darajada xavf ostida bo'lib, ularning yo'qolishiga globallashuv, migratsiya, urbanizatsiya va raqamli muhitda yetarli qo'llanilmaslik kabi omillar sabab bo'lmoqda. Til xalqning madaniy merosi va o'zligini ifodalovchi muhim vosita bo'lgani uchun uning yo'qolishi madaniy xilma-xillikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tillarni saqlash va rivojlantirish, ularni ta'lim va raqamli muhitda qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNESCO. Atlas of the World's Languages in Danger. – Paris: UNESCO Publishing, latest editions and updates.
2. (<https://www.unesco.org/en/articles/atlas-worlds-languages-danger>)
3. UNESCO. UNESCO Language Vitality and Endangerment Framework. – Paris: UNESCO.
4. Crystal D. Language Death. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
5. Nettle D., Romaine S. Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages. – Oxford: Oxford University Press, 2000.
6. Lewis M. Paul, Simons G. F., Fennig C. D. (eds.). Ethnologue: Languages of the World. – Dallas: SIL International.
7. Grenoble L. A., Whaley L. J. Saving Languages: An Introduction to Language Revitalization. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
8. UNESCO. International Year of Indigenous Languages reports and materials. – Paris: UNESCO.